

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкај, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайиџић, Блаже
Конески, др Тине Лојар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Миљар Пешикан, др Живојин Сијанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXIII књ.

БЕОГРАД

1977

TEKSTOLOŠKA ANALIZA STAROSRPSKOHRVATSKIH POVELJA

Tekstološka analiza koja se ovde primenjuje zauzima središnje mesto između dva pristupa tekstološkoj gramatici od kojih se jedan bavi pitanjem rečenične veze a drugi celinom teksta. Naše tekstove, relativno kratke povelje, podelićemo na tri glavna dela i analizirati njihovu unutrašnju strukturu (sastav), kao i neka pitanja međusobnog povezivanja. U analizi ćemo ostati pri sinhronijskom posmatranju, mada bi i dijahronijska analiza bila veoma primamljiva. Povelje pisane starosrpskohrvatskim jezikom upućuje na grčke i latinske uzore te bi se, prateći te uzore, u jednom značajnom arealu za pismenost i razvitak teksta, evropskom arealu, moglo doći do geneze povelja, kako sa stanovišta diplomatike, tako i sa stanovišta tekstološke analize. Ovo je vrlo zanimljivo, ali zahteva posebnu monografiju. Ne možemo se čak prihvatiti ni toga da uzmemo u obzir svojevremenu ukrajinsku, belorusku i rusku praksu u pogledu povelja, mada smo se dvema prvim ranije bavili (Deže 1962. i 1967, Deže 1972). Razmatranje opštih pitanja tekstološke analize i konfrontiranje našeg pristupa sa dosadašnjom literaturom takođe bi nas daleko odvelo. Do konfrontiranja analiziranih tekstova sa stanovišta lingvistike i diplomatike došlo je samo zato što je pojedine delove tekstova, formule, diplomatika već analizirala te će to upotpuniti naše ispitivanje, mada su aspekti diplomatike specifični, drukčiji od naših, tako da nam njihovo suočavanje sa našima nije mogao biti zadatak, jer se ne bi radilo ni o čemu drugom nego o upoređivanju pravno-istorijskih i lingvističkih pristupa, i to na takvom području na kojem se sreću dva važna podtipa evropskog areala: zvanična grčka i rimska pismenost, i gde se prepliću dva pravna sistema u komplikovanom uzajamnom istorijskom dejstvu.

U ovom članku ćemo, posle razmatranja opšte problematike tekstova srednjovekovnih povelja, od dve moguće vrste rečeničnih skupova — „realizovanog rečeničnog bloka“ (v. Deže 1971) i složene rečenice — analizirati ulogu realizovanog rečeničnog bloka u sastavljanju teksta. Osnovicu i jednog i drugog čine rečenice međusobno vezane u dubinskoj strukturi. Ali dok realizovani rečenični blok ostvaruju pojedine samostalne rečenice koje

su tešnje međusobno povezane, dotle rečenice-konstituenti u složenoj rečenici istupaju formalno kao monolitna celina. Analizi rečeničnog bloka prethodi kratko ispitivanje teksta kao celine, kao i specifičnih delova teksta. Napominjemo da će se u razmatranje uzimati samo jedan određeni tip teksta, a to su povelje. Analiza realizovanih rečeničnih blokova koji se nalaze u tekstu odnosno u specifičnom delu teksta biće prvi zadatak ovog rada. Međutim, pažnja će takođe biti poklonjena i rečeničnom lancu koji tvori tekst.

O TEKSTOVIMA POVELJA

O srpskohrvatskim tekstovima iz XIII i XIV veka

1. 1. Spomenici mogu biti svetovnog karaktera — povelje, Dušanov zakonik, ili crkvenog. Od crkvenih spomenika najznačajniji je Vatikanski Hrvatski Molitvenik. Osobnostima ovoga poslednjeg kao teksta nećemo se baviti, mada je sa stanovišta opšte tekstološke teorije zanimljiv problem vrste tekstova od kojih se on sastavlja. Tu dolaze u obzir psalmi i biblijske priče, podesni za karakterizaciju dve veoma rane vrste teksta — lirskog stiha i kratke priče, odnosno čitavih zbirki takvih tekstova. Obe ove vrste teksta su se javile veoma rano, a i danas su žive i produktivne. Njihova bi nas analiza međutim znatno izvela izvan okvira u kojima treba da se krećemo ovom prilikom. Radije ćemo se pozabaviti poveljom, koja takođe predstavlja rani tip teksta — postojala je i pre srednjeg veka — a u izmenjenom obliku postoji i danas (imamo na umu službenu korespondenciju, naredbe itd.). Probleme literarnih žanrova možemo ostaviti po strani, ali će nam ostati opšta pitanja teksta, koja su i sama dovoljno značajna, tako da posle njihovog raspravljanja ne bi ostalo još mnogo da se uradi.

Srednjovekovne srpskohrvatske povelje, mada se institucionalno nadovezuju na grčke i latinske antecedente, ipak su izrasle iz usmenog saopštavanja, iz poruke. Jedna od najinteresantnijih i za živo saopštavanje najviše vezanih varijanata zadržala se u Novgorodskim poveljama na brezovoj kori. Ovakva poruka treba da sadrži informaciju o tome ko je šalje i kome, a to se uglavnom nalazi na početku teksta, dok se pošiljalac može javiti i na kraju saopštenja, odnosno i ranije, ali i na kraju. U službenim poveljama adresat može da bude neidentifikovano lice, odnosno svaki onaj koga se dokumenat tiče. Deo teksta sa ovom sadržinom nazvali bismo pretekstus. To je bitni deo teksta, mada može i izostati ako je evidentan, kao što može izostati i oslovljavanje u usmenom komuniciranju. Suštinski deo teksta, samu poruku, nazvaćemo tekstusom, a dalji, sporedni deo posttekstusom. Ovaj poslednji

deo može sadržati završni pozdrav u poveljama koje imaju formu pisma, formulu * dokaza vrednosti, kaznenu formulu, datiranje povelje, ličnost pi-sara itd. (v. niže). Ovo je još manje obavezno s obzirom na bitni deo saopšte-nja, dok je pretekstus sa stanovišta objašnjenja potreban zato što u indirektnom saopštavanju, u poruci, povelji nisu evidentni pošiljalac i primalac. Posttekstus je potreban iz pragmatičkih razloga: zahtevaju ga društvene norme pismenog opštenja. Uvodni deo povelje je bitan i pragmatički; povelja bez njega ne bi bila prihvatljiva. Struktura povelje pokazuje nesumnjivu analogiju sa takvim rečeničnim blokom čija jedna rečenica sadrži informaciju koja se odnosi na ličnost govornika i adresata i na način saopštavanja, dok druga sadrži samo saopštenje (up. strukture: Petar je rekao Jovanu: Dodi ovamo!, Petar je upitao Jovana: Hoćeš li ići tamo? sa strukturama: Petar je rekao Jovanu da dođe ovamo, Petar je upitao Jovana hoće li ići tamo). Potreba za rečenicom koja sadrži podatke za saopštavanje postoji i tada kada drugome kazujemo zbivanja ili ako ih prenosimo dalje kao poruku. Ovakav rečenični blok može sam da bude poruka, ali se povelje od njega razlikuju ne samo u pragmatičkom pogledu, nego i po obimu, a to je ovde bitno. Tekst može da bude i jedan rečenični blok, ali to je periferni slučaj. Tipični tekst se sastoji ne iz jednog već iz više blokova, iz čitavog rečeničnog lanca.

Pretekstus prema mestu koje u tekstu zauzima unapred upućuje na tekstus. Gornje konstatacije pokazuju da se ovo u poveljama često realizuje na taj način što je pretekstus prvi deo jednog rečeničnog bloka čiji je drugi deo već tekstus, na primer: по милости вѣиен на стефанъ владаславъ пишъ те кнеже дѣровъчъски и вѣки опькниѣ · на смь ималъ к вамъ вѣѣтъ · да приѣмь томъ градъ: и да мѣ работамъ съзъ еговѣ спочьстѣ, (1238—40 St 15) — tekstus se nastavlja dalje. Iz ovakvog bloka može nastati i složena rečenica: ваша любовь да зна какъ намъ прѣда Ѣмилъ вашъ челникъ и сръацемъ вѣрни ви слѣга сребра вашего седамъ сать и деветь десеть литъ ѣфина сребра и еданъ пѣхадѣць златъ и еднъ ладницъ златъ. (1396. St 145). Ovde ispred glavne rečenice koja donosi glavnu informaciju stoji jedan pozdravni deo u kojem se identifikuje pošiljalac i primalac. Nećemo nabrajati moguće varijante, primetićemo samo da ovaj deo teksta ima pokazivač, pripremni karakter i u najboljem slučaju sadrži zamenicu koja upućuje na sporednu rečenicu. U tekstusu već može biti realizovanih anaforskih blokova, ali su oni posebno karakteristični za posttekstus, npr. тази-мъ вса потврѣжаше цѣвми симзи записаннѣмъ цѣва ми (1362. St 100).

* *Termin formula* ovde je preuzet od istoričara Stanoja Stanojevića koji se tim terminom dosledno služi obrađujući istu ovu problematiku sa stanovišta stručnjaka za diplomatiku. — Prim. prev.

Povelja je zapravo zbirni naziv za više vrsta tekstova istog tipa: darovnicu, privilegiju, utvrđivanje granice, otpusni list, pismo. Ovo se očituje ne samo u sadržini tekstusa, nego i u oblikovanju pretekstusa i posttekstusa. Darovnica i privilegija su namenjene svakome i, posle izlaganja najbitnijeg dela darivanja odnosno privilegije, donose sekundarne konstatacije. Pismo glasi na određenog adresata i sadrži poruku, priznanica ili razrešnica se nalaze između dve navedene vrste: mogu da imaju adresata, razlažu fakat oslobađanja od obaveza. Najbitnija razlika, što se sastava teksta tiče, nalazi se u posttekstusu: darovnica, a osobito privilegija su verifikovane, mogu da sadrže kaznenu formulu, i donose podatke o datiranju povelje. Usmenoj poruci je najbliže pismo, kao i otpusni list. Autentičnost darovnice i privilegije zahteva tradicionalnu formulaciju, te se one najčešće udaljuju od usmene poruke. Spisi o utvrđivanju granica su retki. Karakteristični su pretežno za hrvatske povelje, a u okviru tih hrvatskih povelja javljaju se kao posebna vrsta.

U jezičkom formiranju teksta povelja moguće su mnoge kombinacije i vredelo bi se njima posebno pozabaviti, ali to ovom prilikom neće biti naša tema. Ovde će biti reči o vezi između povelje i zakonika, jer nas to vodi dalje ka pitanju tekstovnog kompleksa. Sam zakonski član pokazuje dosta sličnosti sa tekstusom privilegija o međudržavnim sporazumima: daje određenu osnovnu konstataciju i donosi sporedne konstatacije, a među ovima je na prvom mestu kazna koja sledi za povredu člana. U zakonskom članu su suvišni pretekstus i posttekstus, jer se na početku zakonika nalazi zajednički pretekstus koji se odnosi na dokumenat u celini. Tako od tekstusa zakonskih članova nastaje jedan kompleks tekstusa kojem se dodaje zajednički pretekstus. Darovi dati različitim osobama i zajednicama, privilegije, međudržavne povelje (koje su delom privilegije) čine među poveljama takođe logičko i sadržajno jedinstvo koje je, u stvari, labavo. Isto kao i zakoni, darovnice, privilegije i međudržavni sporazumi moraju biti slobodni od protivurečnosti. Zakonik fiksira pravni sistem datog perioda, skup privilegija odslikava privredni sistem dotičnog razdoblja a međudržavni sporazumi političko-pravne međunarodne odnose, ali ne u potpunosti i ne eksplicitno. Već postojeće, nesakupljene pravne običaje pre ili kasnije sistematizuje jedan zakonik, dok se privilegije i međudržavni sporazumi ne sakupljaju u ovom obliku. Formalno, darovnice i privilegije ne čine jedan tekstusni kompleks kao članovi u zakoniku, zato što je svaki deo samostalna celina. Dalje specifično povezivanje tekstova predstavlja obnova jednog istog poklona, privilegije, sporazuma: ponavlja se isti tekstus sa sve drukčijim pretekstusima i posttekstusima. Isto ovo se odnosi i na obnavljanje darovnice. Pisma, odnosno korespondencija čine, međutim, kompleks drukčijeg karaktera, koji se

razlikuje, kako od zakonika, tako i od obnavljanja privilegija i darovnica. Ona su najbliža prirodnoj usmenoj formi ljudske komunikacije i pokazuju srodne crte sa dijalogom, tačnije raspravom, ali pojedini komunikacioni akt partnera čini zaseban tekst.

Zanimljivo bi bilo ispitati vezu između tekstovnih kompleksa službenih spisa i književnosti, a s tim zajedno i istorijski razvoj tekstova. Od pojedinih pripovedaka u literaturi su se formirali nizovi pripovedaka. Od njih proishodi i srenjovekovna forma romana. Tu formu objedinjuje ličnost glavnog junaka, a ta ličnost može biti reprezentovana celim kolektivom. Drugi prethodnik ovom obliku u okviru istog žanra jeste hronika u kojoj hroničar ovekovečuje istoriju jednog grada ili naroda. U pogledu strukture pojedini zapis u hronici istovremeno predstavlja i pojedine tekstuse iz tekstusnog kompleksa, kao što je zakonski član deo zakonika. U književnim tekstovima, međutim, treba uzeti u obzir jedan noviji nivo formulacije, književni kod, a to predstavlja bitnu, osnovnu razliku.

Razvoj očigledno ide od kratkih tekstova ka obimnima. Pojedini zakon je u zakoniku predstavljao minimalan potpun tekst. Isto su to mogli biti i pojedini zapisi u hronici: sadržavali su, pored tekstusa i pretekstus odnosno posttekstus, ukoliko je za to postojala potreba. U tekstovnom kompleksu je to, međutim, nepotrebno. Tu ostaju samo pojedini tekstusi, obavezni minimalni delovi teksta, dok ceo tekstovni kompleks dobiva ili može dobiti pretekstus i posttekstus.

U analizi povelja nas će tekstovni kompleksi zanimati samo utoliko što otkrivaju ulogu pojedinih delova teksta, kao i zato što se u korpusu povelja nalaze i tendencije ka tekstovnom kompleksu.

O raščlanjavanju tekstova povelja prema pravilima diplomatike

1. 2. Pre nego što bismo pristupili analizi lingvističkih pitanja strukture tekstova povelja i razmotrili kako se ostvaruju pomenuta tri dela teksta u rečeničnim blokovima koji su međusobno tesno povezani, u složenim rečenicama i u labavo povezanim rečeničnim lancima, te kako se ovi vezuju jedni za druge, potrebno je da prikažemo raščlanjavanje povelja, odnosno pisama po pravilima diplomatike, pri čemu dominantnu ulogu neće imati forma, već pravna sadržina (o ovome v. Stanojević 1936).

Povelja se prema uzusu u diplomatiki može podeliti na sledeće delove: „*Protokol*, u kojem su uvodne i *Eshatokol* u kom su završne formule povelje, a u njenoj sredini su *Ekspozicija* i *Dispozicija*. Ova dva dela povelje čine pravu sadržinu povelje“ (Stanojević 1920, 117). U nastavku ćemo kvalifikovati pojedine delove povelje sa stanovišta diplomatike prema Stanojeviću; neće, naravno, biti reči o takvim pojedinostima kojima nije potrebno obja-

šnjenje što se tekstološke analize tiče — npr. o vremenu i mestu pisanja povelje.

Na početku povelja i pisama stoji *Invokacija* „prizivanje imena božjeg“ (Stanojević 1912, 69).

„*Intitulacijom* se naziva ime i titula one osobe ili vlasti koja izdaje povelju, potvrdu, naredbu itd.“ (Stanojević 1913, 110).

„*Inskripcija* imenuje ili pozdravlja u svečanom obliku osobu, kojoj se povelja izdaje ili akt piše. To je od prilike adres.“ (Stanojević 1913, 163).

„*Promulgaciji* je cilj da objavi svima, ili onima kojih se tiče, fakta izneta u povelji. Promulgacija se dosta često stapa sa Adresom, ili ga zamenjuje, ili se meša s njim. Ona je uvek dosta kratka.“ (Stanojević 1914, 230). Nije neophodno potreban sastavni deo povelje.

„Pomen one osobe ili onih osoba, na čiju je molbu učinjeno ono što se u povelji navodi, ili na čiju je molbu izdana povelja, naziva se *Intervencija* (*Peticija*)“ (Stanojević 1920, 79).

Salutacija se javlja uglavnom u prvom ili poslednjem delu pisama. To je zapravo pozdravna formula (up. Stanojević 1913, 200—201).

Za svetovne povelje manje je karakteristična i kasno se javlja *Arenga*, „uvod u povelju, u kome je, u opštim izrazima, motivisana pravna odluka, koja je u povelji izneta. Arenga treba da dokaže da je opravdano ono što je u povelji naredeno, i da dobije slušaoce ili čitaoce“ (Stanojević 1914, 192); „sa pravnog gledišta (je) bez ikakve vrednosti. Ona je samo ukras“. (Stanojević 1914, 192), npr. По неизреченному милосердию и челолюбию влѣки моему славаго ми Христа И по неизреченному и всемаститивному его призрению еже на гсптвми. якоже и на пръвиль стнхъ и православнихъ црнхъ такоже благолет¹ | по⁺ стго своего дха на гптво ми. (1387, St 120).

Do sada pomenuti delovi spadali su u *Protokol*. Osnovni delovi povelje su, kako smo već naglasili, *Ekspozicija* i *Dispozicija*.

„*Ekspozicija* je objavljivanje Promulgacije ili konzekvencija Arenge. U Ekspoziciji se priča ono što je prethodilo izdavanju povelje, prilike koje su uticale na izdavanje njeno, ili su je direktno izazvale. Arenga je opšta, Ekspozicija je specijalna motivacija. Ekspozicija sadrži indikaciju motiva, koji su izdavača naveli na odluku, da izda pravne odredbe, navedene u povelji. Zatim prilike, pod kojima je postala ta odluka, manifestovana odmah zatim u Dispoziciji“ (Stanojević 1920, 117). Mada je ovo veoma bitan deo, ipak često nedostaje, a može biti kraći ili duži. U darovnicama je takav slučaj sa molbom obdarenog, u potvrdama dolazi do pozivanja na stare povelje; u rešavanju spornih pitanja tu se navode istorija spora, procedura pri rešavanju itd... (up. Stanojević 1920, 118).

„*Dispozicija* je pravna sadržina svakog akta ili povelje . . . *Dispozicija* sadrži pravne odredbe, koje se iznose i utvrđuju voljom izdavača povelje“ (Stanojević 1920, 140).

Stanojević napominje: „*Ekspozicija* i *Dispozicija* su često izražene u jednoj rečenici, vezanoj kopulom, ili se *Dispozicija* javlja kao posledica i rezultat onoga, što je u *ekspoziciji* rečeno, te je vezana sa: *Stoga* . . . U opšte se može reći da je uvod u *Dispoziciju* po pravilu u vezi sa onim delom povelje, koji je pred njim, sa *Arengom*, *Promulgacijom*, *Intervencijom*, i, najčešće, sa *Ekspozicijom*“ (Stanojević 1920, 141). U Dubrovniku su karakteristični izrazi *Ekspozicije*: записати, утврдити, примити, обећати; u Bosni: дати, даровати, обетовати се, милост, вѣру, душу дати; u Raškoj: створити, записати, учинити, даровати милост, дати вѣру itd. (ur. Stanojević 1920, 142, 145, 149).

Mnoge povelje se završavaju *Dispozicijom*, ali u mnogima posle *Dispozicije* dolaze još izvesne formule koje imaju za cilj da bez ostatka osiguraju izvršenje pravnih odredaba. Jedna od najvažnijih formula je *Sankcija*.

„U *Sankciji* se obično naređuje, da svi poslušaju ono što je u povelji određeno, a zabranjuje se, obično uz pretnju, da se čini protivno onom što je naređeno; zatim se u *Sankciji* čine po nekad izvesna ograničenja, a rezervišu se prava izdavača povelje ili drugog koga. U *Sankciji* se zatim pominje lična obaveza za izvršenje onoga što je u povelji naređeno“ (Stanojević 1922, 1).

Sankcija može da sadrži *Zakletvu* i različite formule kazni — poena — (v. *Poena spiritualis*, *Poena temporalis*). Stanojević detaljno analizira izraze koji se najčešće javljaju, termine, npr. клети се (Bosna, Dubrovnik, Raška), обећавати се (Dubrovnik, Raška), присећи (Bosna, Raška), обетовати се, дати вѣру, клетву (Raška) — ur. Stanojević 1922, 5, 14, 27.

„Na završetku teksta povelje, posle *Dispozicije* i *Sankcije*, stavlja se *Koroboracija*. *Koroboracija* dolazi u svim vrstama povelja i u svima vremenima . . . *Koroboracija* je u stvari formula, kojom se potvrđuje i utvrđuje ono što je u povelji određeno i rečeno. Ona objavljuje sredstva, koja će povelji dati dokaznu vrednost i garantovati njenu avtentičnost. To je glavni cilj *Koroboracije*.“ (Stanojević 1923 a, 1).

„*Aprekacija* je kratka formula, obično jedna reč, stavljena gotovo redovno na kraju povelje, koja priziva blagoslov božji na povelju i na ono što je u njoj određeno“ (Stanojević 1923 a, 17), npr. *Amin*, *Amen*, „Bogu hvala“, te je tako pobožni završetak koji odgovara *Invokaciji*.

Nećemo analizirati ovde informacije o pisanju povelje koje se nalaze u *Eshatokolu* (*Mesto*, *Datiranje* i ličnost *Pisara*) i pojavljuju obično, mada to nije obavezno, u istoj rečenici (sve ili samo neke od tih informacija). U rečenici koja saopštava čin pisanja može se javiti *Odredba o pisanju povelje*,

naročito u raškim poveljama (up. Stanojević 1934, 31 i d). Ni *Potpis* ne zahteva detaljniju analizu.

Nabrajanje *Svedoka* neposredno posle Dispozicije ili posle neke vrste Sankcije takođe ne zahteva posebnu analizu sa stanovišta ispitivanja jezika (up. Stanojević 1923 b).

Pošto se budemo upoznali sa raščlanjavanjem pojedinih delova povelja prema pravilima diplomatike, razmotrićemo strukturu tekstova dubrovačkih, bosanskih i raških povelja služeći se terminima koji se u njima javljaju. Nakon toga će doći na red lingvistička analiza tekstova, koju smo izvršili pre prorađivanja Stanojevićevih studija i ostavili bez modifikacije, kako bismo sačuvali aspekte lingvističkog ispitivanja. Dva načina analize će ovako biti prikazana uporedo jedan za drugim. Detaljno konfrontiranje zahtevalo bi šire opisanje pozadine jednog i drugog, a u diplomatiji se i ne osećamo kompetentnim.

Na srpskohrvatskom jezičkom području (Raška, Dubrovnik, Bosna, Zeta, Hum) formulari su se oblikovali prema grčkim i latinskim uzorima i u njima su se mogla naći i zajednička formalna rešenja koja su uopšte bila karakteristična za povelje (up. Stanojević 1933 b 155—156).

Prema Stanojeviću (up. Stanojević 1933 b, 158—194), povelje se dele na sledeće grupe: (A) najraniji tekstovi iz Dubrovnika, Raške i Bosne; (B) razvijene varijante istih povelja iz XIII i XIV veka. Uvodeći znak * za označavanje novih delova teksta u poveljama, Stanojević daje sledeći pregled osnovnih vrsta izlaganja koje ove povelje sadrže:

Dubrovnik	Bosna	Raška
A. povelja iz 1238. god.	A. pov. iz 1189. god.	A. prva polovina XIII i XIV veka
1. Invokacija	1. Invokacija	1. Promulgacija
2. Intitulacija	2. Intitulacija	2. Inskripcija
3. Inskripcija	3. Inskripcija	3. Dispozicija
4. Zakletva	4. Zakletva	4. Poena temporalis
5. Dispozicija	5. Dispozicija	5. Svedoci (ne uvek)
	6. Aprekacija	6. Mesto (ne uvek)
	7. Pisar	7. Koroboracija (ne uvek)
	8. Datum	8. Datum (docnije)
		9. Pisar (docnije)
		10. Potpis

B. Od sredine XIII do kraja XIV v.	XIV—XV v.	B. Od sredine XIV v. modifikacija Eshatokola
1. Invokacija	1. Invokacija	
*2. Datum	2. Intitulacija	
3. Intitulacija	3. Inskripcija	
4. Inskripcija	*4. Promulgacija	
5. Dispozicija	*5. Peticija	
*6. Poena spiritualis	*6. Ekspozicija	
*7. Koroboracija	7. Dispozicija	
	*8. Svedoci	
	*9. Poena spiritualis	
	*10. Poena temporalis	
	*11. Koroboracija	Koroboracija
	12. Datum	Datum
	*13. Mesto	Napomena o naredbi za pisanje povelje
	14. Pisar	Mesto
	*15. Potpis	Datum

U dubrovačkim poveljama se od sredine XIII veka javljaju tri nova dela: Datum, Poena spiritualis i Koroboracija, ali nedostaje Zakletva. Krajem veka dolazi do izvesne modifikacije pod raškim uticajem (up. Stanojević 1933 b, 158—161).

Rane bosanske povelje razlikuju se od dubrovačkih samo po tome što im je kraj izrađen: Aprekacija, Pisar, Datum. U XIV i XV veku bosanske povelje postaju mnogo detaljnije. Dispoziciji prethodi Promulgacija, zatim slede Peticija i Ekspozicija, a i završetak povelja se modifikuje: Svedoci, Poena spiritualis, Poena temporalis, Koroboracija i Mesto zauzimaju mesto Aprekacije, dok Datum i Pisar naravno ostaju. Između početnog i razvijenog tipa bila je jedna manja varijanta, od 10 elemenata, u kojoj se pored elemenata iz početnih povelja već javlja Poena Spiritualis, Koroboracija i Svedoci, dok nedostaje imenovanje Pisara (up. Stanojević b, 168—172). Raški uticaj se oseća i u bosanskim poveljama.

U raškim poveljama je u početku važio dubrovački formular. Kasnije je nastala i uopštila se u XIII i prvoj polovini XIV veka A. varijanta, koja se sastojala od 10 elemenata i bila je komplikovanija nego dubrovačka A. ili B. varijanta ili bosanska A. varijanta, ali jednostavnija od bosanske B. Eshatokol se od sredine XIV v. modifikuje: Koroboracija, Datum, Naredba o pisanju povelja, Mesto i Datum (up. Stanojević 1933 b, 191—193).

Nećemo se zadržavati na analizi specifičnih varijanata povelja, kakve su, na primer, dubrovačke priznanice (up. Stanojević 1933 b, 1962), raške crkvene povelje (up. Stanojević 1933 b, 194), koje uglavnom predstavljaju jednu varijantu u odnosu na gornje. Ukratko ćemo, međutim, uporediti tipične formulare pisama (up. Stanojević 1933 b, 163, 172, 194):

Dubrovnik	Bosna	Raška
1. Intitulacija	1. Intitulacija	1. Intitulacija
2. Inskripcija	2. Inskripcija	2. Inskripcija
3. Dispozicija	3. Salutacija	3. Dispozicija
4. Datum	4. Promulagacija (retko)	4. Salutacija
	5. Dispozicija	5. Pisar (ne uvek)
	6. Koroboracija (retko)	6. Datum (ne uvek)
	7. Datum (retko)	
	8. Mesto (retko)	
	9. Svedoci (retko)	
	10. Potpis (retko)	

U delovima koji se stalno javljaju da se zapaziti prilična podudarnost: Intitulacija, Inskripcija, Dispozicija. Salutacija nedostaje kao zasebna formula u Dubrovniku, a različito joj je mesto u Bosni i u Raškoj. Datum koji upućuje na okolnosti pod kojima je pisan dokumenat nalazi se sa više ili manje doslednosti na sva tri pomenuta područja. Bosanska pisma sadrže još mnogo delova koji se retko javljaju, a u raškim pismima se ne navodi uvek Pisar.

Razumljivo je da je sastav pisama jednostavniji nego što je to slučaj sa poveljama koje važe kao službene isprave, da stoji bliže neoficijelnim oblicima saopštavanja, te je zato i jednoobrazniji. Optimalni delovi približavaju se poveljama: čine pisma tačnijim i verodostojnijim.

U nastavku ćemo analizirati jezičku strukturu ona tri glavna dela povelja, koja se posebno izdvajaju i u diplomatici. Ali diplomatika posebno vodi računa o pojedinim izražajnim formulama koje se pokazuju s pravne tačke gledišta relevantnim čak i onda kada se realizuju u jednom jezički uprošćenom iskazu (kao npr. Pisar, Datum, Mesto). Najmanja jedinica jezičke analize, međutim, u tekstu povelje jeste rečenica, koja se može javiti i u vidu složene rečenice, zatim u bloku međusobno tesno povezanih rečenica ili u labavom rečeničnom lancu. Formule Protokola i Eshatokola često odgovaraju pojedinačnoj rečenici, mada se mogu izraziti i većim brojem rečenica. Dispozicija se može sastojati od najmanje jedne rečenice, ali i od jednog izrazito dugog dela teksta.

O lingvističkom raščlanjavanju tekstova povelja

1. 3. Povelja se i u tekstološkom pogledu deli na tri glavna dela: na pretekstus koji u biti odgovara Protokolu, na tekstus, koji sadrži Dispoziciju, a ako se sastavlja kao poseban deo — onda i Ekspoziciju, i na posttekstus, u kojem se nalaze delovi Eshatokola. U daljem razmatranju ćemo pojedine delove teksta ilustrovati primerima.

U nesavršenoj varijanti pretekstusa pošiljalac i primalac se inkorporiraju u izlaganje saopštenja, poklanjanja: *пише крѣвѣт ми да е вѣдомо всакомѣ дало е крѣвѣт ми мѣсть дѣвровѣчамѣ: да си продаю вино безъ воде и медѣ ѡ шцѣнѣ • ѡ врьсковѣ ѡ трѣгѣ крѣвѣт ми* (1219—28 St 4). Ceo pretekstus čini tu jednu organsku celinu, početak jednog bloka koji se nastavlja u tekstusu. Blok je međutim prilično labav i stoji na granici složene rečenice i realizovanje rečeničnog bloka. Tokom razvoja pretekstusa može se odvojiti imenovanje pošiljaoca i adresata od dela koji uvodi u tekst: *Главномѣ и вел'можномѣ ганѣ влѣкѣ вранковикю и гпги марѣ и нѣх сповомѣ грьгѣрѣ пюргю и лазарѣ и шталон нѣх дѣци коѣ се природе и шверетѣ ѡ гана влѣка ѡ владѣцагѣ дѣвровѣчкагѣ кнеза и ѡ все шпкине вѣ всемѣ любимо поздравленіе • ваша любовь да ѡзна какѣ намѣ прода Гмиль вашѣ челникѣ и срѣдцемѣ вѣрни ви слѣга сребра вашего седамѣ сатѣ и деветѣ десетѣ литѣрѣ фина сребра и меданѣ пѣхарѣцѣ златѣ и меднѣ ладницѣ златѣ.* (1396 St 145). Tu pošiljalac i adresat dospevaju u jedan obiman pozdravni deo (Salutacija) i odvajaju se od uvoda tekstusa. Ovakvo izdvajanje, isticanje adresiranja karakteristično je za pisma. Kako ona mogu biti i odgovori, pa se, dakle, tako nadovezivati na jedan drugi tekstus, mogu u svom sastavu imati i upućivanje na prethodne događaje, čak i kratko sažimanje njihove sadržine, iza čega sledi odgovor npr., posle pozdrava: *писаниѣ твое любви примисмо по вашеѣ слѣзѣ и що наамѣ ваша любовь ѡписа и по нѣѣ порѣчи доврѣ разѡмѣсмо а що ваша любовь пише за радѣю нашѣ почтени приѣтелию то не видимо всемѣ свѣтѣ а и твоеи любовьѣ крѣ не дѣвровниѣ словоѣно мѣсто* (1399. St 133). Tu se zatim autor datog odgovora poziva na glavne tačke pisma na koje se odgovara. U drugim slučajevima može se naići i na prikazivanje suštine pisma na koje se odgovara (posle pozdrava): *по родославѣ жѣпанѣ примисмо листѣ ваше любви и разѡмѣсмо и такогѣ гобѣри намѣ на рѣчѣ рѣчни радославѣ и потомѣ примисмо ѡ ваше любви дрѣги таковиѣ листѣ • а крѣ пише ваша любовь да ви занемѣ дѣкѣте вашои любовьѣ на то ѡговѣрѣмо* (1399. St 128).

Sastav tekstusa je složeniji nego sastav pretekstusa; čini ga rečenični lanac iz kojeg se izdvajaju rečenični blokovi. Unutrašnju organizaciju određuje poruka, koja ima jednu ili nekoliko glavnih i više podtačaka. Ono što

je važnije stoji ispred manje bitnog. Pojedine tačke su i same organizovane jedinice, ali se za druge vezuju labavije. Prvo ćemo predstaviti jednu ranu kratku povelju iz koje se može sagledati ceo tekstus: (pretekstus) пише крѣвѣт ми да е вѣдомо всакомѣ дадо е крѣвѣт ми мѣсть дѣрвовѣчамъ: (tekstus, glavna tačka) да си продаю вино безъ воде и медь зъцѣнь • зъ врьсковѣ зъ трьгъ крѣвѣт ми (podtačka) ако се кто наиде продавъ вино с водомъ и медь прѣкъ зъцѣнь • да мѣ се все зъмѣ що има (sastavna podtačka) а за ине трьжники да не има печалин крѣвѣт ми • (vrsta posttekstusa). да имъ сеце не помете докъ стое зъ правѣ крѣвѣтѣ ми. (1219—28 St 4). Glavna tačka tekstusa se čvrstim lancem spaja s uvodom, podtačka je jedna složena rečenica uz koju dolazi sastavna podtačka kao zavisna rečenica. Subjektat potvrdnog posttekstusa je anaforska zamenica koja se odnosi na ceo tekstus. Ovakva je tipična struktura privilegija i u njoj se lako može videti organizacija tri dela teksta i samog tekstusa. U pojedinim delovima teksta sastavljanje rečenica u izvesnoj meri određuje i red reči.

U dužim poveljama ima više bitnih tačaka koje ističe isti poseban uvodni deo: И ѡще се шекѣтѣ гѣнь крѣ Гтефанъ. (1387 St 87), što se u povelji od 1387. godine, iz koje je uzet malopredašnji primer, više puta ponavlja. U pogledu reda reči zanimljivo je to što sve ovakve tačke tekstusa počinju takođe glagolom, tako da se to javlja kao karakteristika celog teksta (npr. teksta maločas spomenutog). Tačke, naravno, ne moraju počinjati istovetnim glagolom, niti glagol mora biti u inicijalnom položaju: Иѡще ш нимн сикози зъкъми цѣвми ... и потврѣди имъ цѣвми • законе • и повеле (1357 St 95), ali je u svakom slučaju karakterističan isti tip reda reči za rečenicu kojom se počinje posebna tačka.

Posttekstus se sastoji od tipizirane formule kojom se potvrđuje tekstus (Sankcija): тази-мъ вса потврѣди цѣвми симзи записаниѣ цѣва ми • (1362 St 100), а кралевѣство ми да сиюга николиже не потврѣи • (1378 St 81), а сизи миръ • и сизи шветъ • да сѣ никакорѣ никимѣре деломъ и никимѣре коньцемъ • да сѣ не рѣши • ни да сѣ подѣперѣ • нѣ паче да вѣде тверѣдъ зъ веки. (1240 St. 8), а ова anaforskom zamenicom ili imenicom sa zamenicom (миръ, обѣтъ) повратно upućuje na tekst. Ovakva anafora, međutim, dovodi do stvaranja posebnog konstrukcionog bloka pošto se, u stvari, odnosi na ceo tekstus. Sličan je i odnos kaznene formule prema prethodnim zbivanjima: кто ли дръзне и потврѣи сие слоѣ и шекѣнѣ наше зъ кою се смо обѣщали и записали • такови да приме на се и на свою дѣиш ѡне клетви кою смо шѣи мы изрекли прѣдъ сѣмъ еѣлиюмъ (1378 St 81), i formula dokaza vrednosti: Я томъ милоѣтнийъ проѣвитаръ Филипъ (1385 St 110), а томъ съ свѣци франческо вальдела и лоринъ рицо и софредо нотаръ и миша и ѣ нико виликъ диякъ сръпски. (1364 St 103), ѣ драгашъ косачикъ вихъ селъзи писаню милоѣтнийъ (1374

St 108). Formula datiranja povelje odnosi se takđe na ceo tekst: *створи се сина милость мисеца июня • њ • і • днѣ на доврѣши повелѣннемъ великаго гана гюргиа* (1374 St 108), и записа се сие словѣ *црѣвни Еъ лѣтѣ љс • ѡ • ѡ • ѡ • индикѣ тѣ* (1356 St 91). писано под *воковцемъ ѡ роцѣва сина вѣи лѣтѣ чѣдѣ лѣто мѣца первара ѡ днѣ* (1375 St 74). И сие записѣмо ниже широкаго врода *лѣшъ кѣди се днже срацимиѣ и гюргъ и паде на мати кѣди идѣхъ на крапа мѣца генара. • зѣ • днѣ. и тон да е вѣрвано постависмо нашъ печать* (1368 St 105) и сию мѣтѣ записа и стврѣди *црѣвни на ривникѣ мѣца • ка • дне въ лѣтѣ љс • ѡ • ѡ • индикѣ тѣ* (1357 St 93). U znatnom broju slučajeва ovakve formule započinju pasivnim glagolom. Ako je glagol aktivan, anaforski objekat dolazi na prvo mesto. Rečenica koja počinje glagolom svedoči u neku ruku o tome da je ovakva formula uživala veću samostalnost u tekstu.

Posttekstus se, dakle, uglavnom sastojao od anaforskih formula identičnog karaktera, koje su povratno upućivale na tekstus, odnosno na tekst u celini. Ovako složeni posttekstus pojavljuje se u poveljama. Što se pisama tiče, ona su mogla biti zaključena jednostavnim pozdravom. Pozdravu, međutim, često prethodi jedna formula dokaza vrednosti koja se odnosi na prenosioca poruke: *и цю ви говоръ мон калѣгирѣ Никола вирѣнте га мон сѣ ричи. и дан би вѣъ зАравѣ.* (1353 St 70).

Realizovani rečenični blokovi u tekstu

2. Realizovanim rečeničnim blokovima nazivamo one rečenične informacije koje se na nivou površinske strukture ne ostvaruju u vidu složene rečenične konstrukcije već kao samostalne rečenice. Svaki blok se sastoji od najmanje dve rečenice, a jedna od njih je markirana: u njoj se nalazi anaforska zamenica, upitna zamenica ili partikula, glagol u imperativu ili s partikulom. Ovo je ujedno i obavezni deo bloka, koji ne može da stoji na nulatom stepenu, drugim rečima, ne može nedostajati. Anaforskoj rečenici može prethoditi ceo jedan deo teksta (kao što smo videli gore). Onaj deo upitnog kao i imperativnog bloka koji imenuje davaoca saopštenja odnosno adresata može nedostajati ako je davalac saopštenja odnosno adresat poznat iz situacije. Naši spomenici se odlikuju anaforskim blokovima, ali se mogu naći i blokovi imperativnog karaktera.

Podatke koji ilustruju realizovani *anaforski blok* grupisaćemo prema tome da li se anaforski elemenat odnosi na (1) imenicu, (2) rečenicu, odnosno rečenični blok; (3) na deo teksta ili tekst. Polazimo, dakle, od jedinica teksta. Red reči uzimamo u obzir samo unutar ovog okvira.

У анафоским реčenicama које се односе на именицу, а чине другу реčеницу блока, анафоски елемент је углавном објекат, реде субјекат. Анафоски субјекат стоји на почетку реčенице, а ред речи је SVO: *везъ пра-вѣде никто д имъ ница не испакости • оу коени ли се жоупѣ цю испакости • тазн жоупа вола да да кривѣце вола да плати.* (apre 1321 St 40). Типична је позиција анафоске заменице на почетку реčенице, а ред речи је претежно OVS: *и ѡнѣзи ви земаю дава цѣвми да кстаъ ваша и кѣда вѣдете ѣ цѣтва ми да ви цѣвми запише ѡнѣзи земаю* (1362 St 102). Овде се оно што претходи првом помену објекта *ѡнѣзи ви земаю* налази у другој повелји, а други помен објекта *ѡнѣзи земаю* стоји на крају реčенице јер се односи само на претходну анафоску номиналну синтагму. Nailазимо чак и на ред речи OSV: *дрѣво тѣре имѣ се развине • на мори при земли краѣвѣли да се за ѡноси дрѣво никѣто не задеге ѡ властель • краѣвми ни ѡ велихъ ни ѡ малихъ* (1326 St 41).

Iz nabrojanih primera може се видети како структура анафоских блокова није једноставна; да је таква, и да две проste реčенице следе једна за другом, настала би сложена атрибуtsка реčеница на површинској структури. Настајање атрибуtsке сложене реčенице спречава чињеница што главна веза двеју реčеница није атрибуtsка, него друкчија, нпр., условна, мада то није експлицитно: *• оу коени ли се жоупѣ цю испакости • тазн жоупа вола да да кривѣце вола да плати.* (pre 1321 St 40) *дрѣво тѣре имѣ се развине • на мори при земли краѣвѣли да се за ѡноси дрѣво никѣто не задеге ѡ властель • краѣвми ни ѡ велихъ ни ѡ малихъ* • (1326 St 41). Ако је услов експлицитан, а анафоска веза секундарна: *ако ли се шврѣте кѣто • зѣмѣ посланиѣ • цю любо ниѣ • ѣ зѣмѣли цѣвми • все този да плати цѣв ми • ѡномѣзи комѣ вѣде цю зѣто а тогази кривца • да нице цѣ ми* (1357 St 94), *ако ли комѣ вѣде дѣвровникѣ с коимѣ годѣ властелинѣ цѣва ми • за тѣзи сваѣс да не ратѣю* (1362 St 100), онда смо већ suoчени са сложеном реčеницом. Povezivanje анафоских реčеница у чврсту реčеницу може да спречи околност што су one same чланови комплексних јединица, какав је следећи пример: *цю се шврѣтаю люѣни цѣвми • кои вѣдѣ пршли ѣ стонѣ. потоли кѣди га не даль дѣвровчанѣ ѣнѣ цѣв стопочивши роѣнтель цѣвми тѣзи люѣни цѣвми • дѣвровчанѣ да ѡженѣтъ* (1357 St 95). У горњем (1326 St 41) примеру поред тога постоји и коплативна паратакса. Kоначно, сложена реčеница не може настати ако је претходна информација на коју се реčеница надозвужје у другом тексту, up. пример горе (1362 St 102).

Rekapitulirajuћи до сада реčено, може се установити да се анафоски блок dubinske структуре примарно реализује у сложеној реčеници; секундарно, као реализовани блок јавља се само тада на површини ако неки момент не омогућује настајање сложене реčенице. Анафоска веза може да следи другу

vezu (npr. uslovnu), ali je moguće da posredstvom one prve nastane čvršća celina, tj. složena rečenica. Anaforska veza koja je eksplicitna zato je bitnija od formalno neizražene (npr. uslovne) veze. Štaviše, u poređenju sa eksplicitno naporednom vezom njen podređeni karakter, koji označava vrstu čvršće veze, može se shvatiti kao prednost.

Pretežan broj anaforskih rečenica koje se odnose na rečenicu odnosno rečenični blok nalazi se u tekstu i ukazuje na tekstus. Anaforska zamenica većinom stoji na početku rečenica, ali to nije obavezno: *вѡвѡдѡ мѡ мѡ дѡвѡрѡвѡнѡвѡ мѡ мѡ мѡ вѡсѡкѡ дѡнѡ и нѡшѡнѡ мѡ мѡ мѡ тѡзѡ вѡдѡнѡ* (1397 St 184), *ѡвѡ тѡ мѡ мѡ цѡрѡнѡ вѡзѡлѡ ѡ мѡсѡлѡ вѡѡ нѡ вѡѡ мѡ ѡ тѡмѡ нѡ зѡнѡ мѡ нѡшѡрѡ* (1369 St 112), *а сѡдѡ нѡѡколицѡ ѡ нѡшѡнѡ тѡрѡгѡвѡцѡ пошѡнѡ сѡ пѡтѡ подѡкѡчѡлѡтѡ да тѡдѡзѡ прогѡ ѡ сѡвѡлѡ ѡвѡ вѡнѡскѡмѡ вѡсѡнѡсѡцѡмѡ нѡ мѡгѡшѡ ѡ нѡшѡдѡ прокѡ ѡ тѡгѡ рѡдѡ мѡлѡмѡ гѡтѡ вѡ* (1396 St 182). Anaforska zamenica se u prva dva primera odnosi na prostu, a u trećem na složenu rečenicu. Ovakav obrt je čest u razrešnicama: *(да знѡтѡ) ѡвѡ дѡрѡжѡлѡ тѡрѡгѡ цѡрѡвѡ мѡрѡкѡ вѡсѡилѡвѡнѡвѡ и вѡрѡтѡ мѡ мѡтѡ и стѡпѡ жѡрѡгѡвѡнѡвѡ тѡрѡгѡ вѡвѡвѡрѡдѡскѡ и тѡрѡгѡ прѡзѡрѡнѡскѡ да цѡрѡвѡмѡ нѡхѡ рѡзѡлѡжѡ и нѡгѡнѡ нѡхѡ правѡхѡ нѡ остѡшѡ нѡ ѡ чѡмѡ крѡвѡ цѡрѡвѡмѡ да вѡсѡемѡ нѡхѡ освѡбѡдѡ цѡрѡвѡмѡ и ѡчинѡнѡхѡ мѡлѡтѡ и повѡлѡ по зѡконѡ по вѡшѡмѡ* (1348 St 58). U navedenom primeru *вѡсѡемѡ* se odnosi na ceo prethodni deo tekstusa, mada je tekstus veoma kratak. U dva poslednja primera ovako povezanih rečenica je uzročna veza, koja je u prvome i izražena odgovarajućim predlogom, a u drugome nije eksplicitna, ali i nije čisto uzročna budući da ima i posledičnu nijansu. U jednoj drugoj razrešnici uočljivo je proširivanje sadržine anafore, koja na kraju obuhvata ceo tekstus kao i u prethodnom primeru: *(да знѡтѡ) рѡзѡлѡжѡшѡ нѡколѡ лѡвѡкарѡвѡнѡвѡ мѡрѡнѡнѡ дѡрѡжѡнѡ и дѡмѡнѡтѡ голѡвѡнѡвѡ ѡ тѡрѡгѡ вѡ вѡлонѡскѡвѡрѡ цѡ мѡ дѡрѡжѡшѡ зѡ ѡѡ годѡшѡ и вѡсѡ мѡ испѡлѡтѡшѡ и нѡ вѡстѡшѡ мѡ нѡшѡ дѡлѡжѡнѡ цѡрѡвѡмѡ и зѡ тѡ нѡмѡ цѡрѡвѡнѡ зѡписѡ повѡлѡ кѡкѡ нѡ по зѡконѡ сѡ вѡмѡ* (1347 St 57), *вѡсѡ сѡ* tu odnosi na prethodnu rečenicu, dok se *зѡтѡ*, koje se može tumačiti i kao sekundarni objekat, odnosi na sve što ovome prethodi.

Na ovaj način smo došli do takvih anaforskih veza koje se odnose ne samo na rečenicu ili rečenični blok već na ceo tekstus, mada je tekstus bio veoma kratak — svega nekoliko rečenica. Potvrdne, kaznene, one što sadrže anatemu, zatim formule dokaza vrednosti posttekstusa odnose se na ceo tekstus koji je često veoma dug. Primere smo već izložili u prethodnoj podtački, pri analizi delova teksta, a ovom prilikom ćemo egzemplifikaciju ove pojave dopuniti i sledećim: *И нѡ тѡ вѡшѡ писѡнѡ прѡсѡгѡхѡ азѡ рѡчѡнѡ крѡлѡ...* (1392 St 174), *вѡ вѡсѡемѡ ѡмѡмѡ да вѡ цѡрѡвѡмѡ ѡтѡвѡрдѡнѡ и зѡписѡ кѡкѡ да вѡдѡ тѡвѡрдѡ до вѡѡнѡ ѡ вѡзѡнѡ вѡсѡ да вѡ цѡрѡвѡмѡ испѡлѡнѡ и сѡвѡрѡшѡ нѡ бѡзѡ и нѡ*

кѣрѣ цркви (1362 St 102). U drugom navedenom primeru imamo dvostruko povratno upućivanje u posttekstusu.

Na tekstus se, međutim, može upućivati ne samo unazad iz posttekstusa, već i unapred iz pretekstusa: сиковѣ матѣ створи кралевѣство ми властеличкѣмъ дѣровѣчькимъ • да гредѣ съ трѣгомъ ѣ землѣ кралевѣства ми • и (1219—28 St 3). U ovakvim prilikama o tekstusu se uglavnom referiše imenicom. U slučaju da je tekstus duži, u njemu se obrazuju posebne tačke na koje je takođe moguće upućivati unapred: И ѣ снѣзи се швецанинѣ швецѣ се кралевѣство ми властелемъ дѣровѣчькимъ да има ходити дѣровѣчьки трѣгъ и трѣжци своводно (1378 St 79). I same te tačke mogu tom prilikom biti imenovane unapred (швецанинѣ), mada to nije obavezno.

Datiranje, koje smo ilustrovali primerima u prethodnom odeljku odnosi se redovno na ceo tekst. Sada ćemo napomenuti samo toliko da se tu najčešće istovremeno imenuje vrsta teksta koji se datira: ꙗѣ се снѣ по вели въ лѣто ꙗ • с • ѡ • ꙗ • ѡ • ѡ • мѣца новѣра • ѡ • днѣ ѣ рѣтцѣ (1379 St 109). Ovakvo imenovanje nije, doduše, obavezno: писано под вѡвовцемъ ѡ роциАва сина вѣжи лѣтъ чѣбѣ лѣто мѣца перѡара ѣ днѣ (1375 St 74).

U dosadašnjim primerima nalazile su se uglavnom anaforske zamenice, zamenice s imenicom, pretežno kao objekatski odnosno subjekatski dodatak. Upućivanje se, međutim, može vršiti i anaforskim imeničkim adverbijalom, odnosno adverbijalom nominalnom sintagmom: и придоше на Кожал брег, од ту идоше с того брега долу (1275 Š 18—19), а комун пулски с Мотморанци и Раклани и Барбанци на стран беху одступили, и тако се мею собу преговораху; (1275 Š 36), а тѣ имѣ милостѣ ѣчини кралѣство ми къди приде лѣкарѣ михѡловики: и пѣро гонславлики: а ѣ то време вѣше кнезь ѣ дѣровѣчнице маринѣ жѣрѣжи. (1289 St 36). Оно што prethodi može biti dato u vidu jedne ili више rečenica.

I realizovanje imperativnih blokova koji se nalaze u dubinskoj strukturi obično biva u složenoj rečenici čiji je drugi deo imperativnog karaktera: (ѡ) мѣ не вѣла вѣша млѣтъ нарѣчила на прѡѡвѣстинара и на трѣпка да мѣ платѣ (1399 St 476), и колико вѣдѣ господарѣ шѡвѡзи земли примѡрскои коѣ не ѡколо дѣровѣчнѣ да ми даю вѣстеле дѣровѣчки дохѡвѣкѣ (1373 St 107) itd. U prvom primeru se u prethodnom tekstu nalazi informacija, а u drugom rečenica koja казује stanje. Između imperativnog bloka i rečenice nalazi se nepotpuno formirana složena rečenica: дадо ѣ крѣвѣт ми млѣтъ дѣровѣчамъ: да си продаю вино вѣзѣ воде и медѣ ѣ шѣкнѣ ѣ вѣрѣковѣ ѣ трѣгѣ крѣвѣт ми (1219—28 St 4), која u datom slučaju стоји на граници pretekstusa i tekstusa повелје, а njen други deo садржи привилегију. Nastajanje složene rečenice могу спречити одређени фактори — а то се могло видети u slučaju односне rečenice — као што је стављање u прѡи

plan naporedne veze: ако се кто наиде продавъ вино с водомъ и медь прѣвъ ѿцѣнкъ да мѣ се все зъме що има а за ине тръжнике да не има печалм: крѣгѣт ми да имъ себе не помете докѣ стоѣ ѿ правль крѣвѣтѣ ми. (1219—28 St 4). Prvi deo citata koji predstavlja pretežni deo tekstusa maločas pomenute povelje čini složena rečenica. Ona sadrži jednu uslovnu rečenicu s veznikom ако, a na nju se kao na ono što prethodi vezuju dve poslednje rečenice s veznikom а.

Za tekstus povelja veoma su karakteristične imperativne rečenice, što je razumljivo, jer one sadrže privilegije, naredbe. Naredbe su uglavnom vezane za uslov, a njihovo oblikovanje se vrši pretežno u složenoj rečenici: koja sadrži uslovnu sporednu rečenicu. Takve složene rečenice dosta često nisu potpuno formirane. Uslovni veznik može izostati, a vezivnu funkciju može preuzeti partikula да. Pogledajmo, recimo, jedan karakterističan deo teksta: и кон тръговьць кѣпи конѣ на тръгѣ и плати за нь цѣинѣ да реѣ цѣиниѣ дѣшомѣ ере иѣ тогази конѣ кѣпили и за неѣ платилѣ цѣинѣ а тати не зна да мѣ за този скода нѣкътъ. Tu je prva uslovna rečenica neoformljena, glavnu rečenicu modalnog karaktera uvodi да, iza nje dolazi jedna prava objekatska rečenica i jedna potencijalna posledična rečenica s partikulom да, zatim sledi pravilna uslovna rečenica: ако ли га такози не ѿправи цѣиниѣ да да своде ѿ кога иѣ кѣпилиѣ. Na kraju dolazi jedan fragmenat teksta sličan prvome: а кон люво тръговьць доведѣ конѣ кѣпиви ис тѣге земље а познаю се да се каине тѣзи тръговьць семьдоури ере га иѣ кѣпилиѣ ѿ тѣгеи земли и не зна тати ни гвсара да не дае скода за този (1357 St 95). Ovde u glavnoj modalnoj rečenici stoji anaforska zamenica i upućuje na neodređenu zamenicu кон люво, čime prvu rečenicu približava subjekatskoj a ne uslovnoj rečenici. Poslednju rečenicu i ovde uvodi veznički elemenat да.

Formalna problematika uslovno-imperativnih blokova je prostija nego anaforskih, ali su osobenosti njihovog javljanja u tekstu veoma raznovrsne. U navedenim slučajevima su uslovni blokovi stajali u tekstu, odnosno na granici pretekstusa i tekstusa, ali su se mogli javiti i u obimnim posttekstusima. ... и с права срца есмо присегли нашомъ вѣромъ и дѣшомъ и нашего ѿца и родителѣ нашихъ... да створило и свршило и тврдимо ѿ ксе писано ѿ сион повеи и да наша дича и нашн послѣдни и наши властеле и всаки нашъ чловѣкъ сврши и не смете сие писанье а ми више писани да си не поречемо ни потворимо семѣи запнзанью (1391 St 126). U navedenom primeru prvo да uvodi sporednu rečenicu, a drugo да stoji u jednom delu koji se zapravo priključuje ovome, ali je osamostaljen i počinje veznikom а.

U dosadašnjoj analizi smo ispitali rečenične blokove kao organske delove teksta. Realizovani rečenični blokovi obrazuju se tada kada se reče-

nice koje se vezuju jedna za drugu nisu organizovale, odnosno nisu se mogle organizovati u složenu rečenicu, mada su za to stajali na raspolaganju izvesni anaforski ili drugi elementi za vezivanje. Ovakve smo jedinice nazivali realizovanim blokovima. Njihovu specifičnu varijantu čine takve anaforske tvorine u kojima je ono što prethodi duži deo teksta, te stoga zaista realizovani blok ne može ni nastati. U tekstu, u prvom redu u tekstusu, mogu se, dakle, izdvojiti složene rečenice i realizovani blokovi kao dve varijante međusobno povezanog bloka u dubinskoj strukturi. Složena rečenica, međutim, može sama da bude deo jednog bloka koji obuhvata veći deo teksta. Ona takođe može sačinjavati integralni deo kakve složene rečenice. Sam blok može da bude sastavni deo jednog većeg od sebe bloka, up., recimo, već navedenu rečenicu: и кои тръговъць • кспн коѣ тръгъ • и платн за нь цѣинъ која је уводница једном imperativnom bloku čiji drugi deo sadrži još i tri sporedne rečenice: да реѣ цѣиникъ дѣшѡмъ • ере кѣ тогази коѣ кспилъ и за неѣ платилъ цѣинъ • тати не зна. Sve ovo, međutim, prethodi jednom novom bloku koji se ovako zaključuje: да мѡ за този свѡда нѣстѣ. (1357 St 94). S druge strane, tekst povelje nije organizovan tako da bi otkrivao neku hijerarhiju blokova u tom smislu što bi tekstus nastajao po principu stvaranja sve većeg i većeg bloka koji će se na kraju u celini izjednačiti s tekstusom. I pretekstus i posttekstus mogu svaki za sebe biti po jedan blok. Tekstus bi samo u slučaju da je povelja vrlo kratka mogao biti jednak jednom bloku. Ali se čak i tako kratka povelja kao što je, na primer, ona sa oznakom (1219—28 St 4) sastoji od nekoliko povezanih blokova.

O rečeničnom lancu koji obrazuje tekstus

3. Tekstus, kao što smo maločas naglasili, nije neka vrsta „super bloka“, već lanac blokova i rečenica. Dok je za blok karakteristična hipotaksa, dotle lanac karakteriše parataksa u onom smislu reči u kome se takav termin može uopšte primeniti na srednjovekovne povelje. Srednjovekovni slovenski, ali i ne samo slovenski tekst, osobito tekstus, uglavnom je relativno kratak, te se tako formalno ne raščlanjava na paragrafe, odeljke, Nedostaje, dakle, prelazna, srednja jedinica između bloka i tekstusa, pa se i tamo obrazuje lanac gde bismo ga mi, međutim, prekinuli.

U dosadašnjem izlaganju nije bilo lako prikazati ni obrazovanje blokova, a ono je i oblički lakše uhvatljivo, mada smo se čak i tu suočili s dosta divergentnim, rasplnutim konstrukcijama. Strukturu celine tekstusa, priznajemo, nećemo moći prikazati dovoljno detaljno. Ograničićemo se na svega nekoliko ilustracija.

Kao što smo i ranije činili, izabraćemo jednu kraću povelju u kojoj se lakše da pratiti način konstruiranja tekstusa. U originalu veliko slovo ističe nove tačke, koje bi mogle biti i posebni paragrafi, mada bi ovakav odeljak bio veoma kratak. (Tamo gde tekst počinje velikim slovom, uzećemo novi odeljak.) **КЛѢНЪ ВИ СЕ ВЕЗЪ ВСАКОГА ПРОПАДЪСТВА: ККОРЕ ДА ВИ СМЪ ПРИНАТЕЛЪ И МОКЪ ДЪТЬ ДОКЪ СТЕ ПРАВИ.**

И АКО КТО ВАШЪ ВРАГЪ ПРИВЕКЪНЕ С МОЮ ЗЕМЛЪ ДА ВИ ГА ДАМЪ АКО ВИ ИМЕ ШО ПАКОСТИТИ ИЗ МОЕ ЗЕМЛЕ:

И ДА ГРЕДЪ ВАШИ ЛЪДИЕ ПО МОЕИ ЗЕМЛИ СЪ ТРЪГОМЪ ВЕЗЪ ВЪСАКЕ ВОКЪЗНИ.

И ДА ИМЪ НЪК НИКДЕ Силе: НЪ ДА СИ ПРОДАЮ И КЪПЮ СВОБОДНО: А ШО Е ЗАКОНЪ ТРЪЖНИКОМЪ С МОЕИ ЗЕМЛИ ДА МИ ДАЮ:

И ДА НЕ ЕМЛЕ СРЪВИНЪ ВЛАХА ВЕЗЪ СЪДА: НЪ АКО СЕ ВЪЧНИ КРИВИНА, МЕГЮ ФРАДОМЪ И МОШЕВЪ ЗЕМЛОВЪ: ДА СЕ СТАЮ СЪДИЕ ГДЕ Е ЗАКОНЪ. И ДА ИСПРАВЛЯЮ. А ДА НЕ ИЗМА (oko 1215 St 3).

Pojedine tačke uvodi ovde veznik **И**. Problematična je samo značenjska motivacija tačke koja počinje trećim **И**, ali je **И** ipak i tu svakako potrebno. Neke tačke se sastoje od pojedinih „složenih rečenica“ u kojima je pored subordinacije moguća i suprotna koordinacija. Ispravnije je ovakve jedinice smatrati čvrstim lancima u poređenju sa labavom lančanošću odeljaka. Struktura ove kratke povelje je izvanredno jasna i pregledna. Informacija joj je tipična, a u pogledu strukture može se prihvatiti kao obrazac. Ta njena struktura, naime, nazire se i kod drugih obimnijih i zapletenije pisanih povelja (kod kojih je, uostalom, po pravilu drukčiji sastav razrešnica i pisama). Karakteristično je u ovom slučaju i to kojim gramatičkim oblikom otpočinju nove tačke. U obzir dolazi glagol ili objekat koji je reprezentovan bilo određenom, bilo neodređenom, odnosno opštom zamenicom.

Prilikom analize tekstusa uočeno je da se i u dužim poveljama ističu određene tačke tekstusa koje sistematski slede jedna drugu, mada grafičko rešenje, kao što je npr. upotreba velikog slova, nije svaki put dosledno. Pored već prikazanog reda reči koji počinje glagolom, mogu se naći i tačke kojima su na početku i prilicke oznake za mesto i vreme: **И СЪДА С УВОН ВРЪМЕ ВЪ СВОМЪМЪ МЛТЮ ВМНОЖИ ГОСПОДСТВО НИЕГОВО (1387 St 86)**. Njih ovde motivirše ono što prethodi, a to je u ovom konkretnom slučaju: **Бре въ старѣхъ врѣменъ въ конѣхъ нѣкѣ паметара • възда вѣла несть срѣчана любовь права • добра вола. крѣпнѣ мѣръ и тврѣла признавъ Мегю прѣвнсокого • и възможнѣга • гана гана Стефана тврѣтка... И мегю опѣинѣ и властели и людѣе града дѣвровнѣка.** Naredna tačka povelje o kojoj je reč počinje anaforskom zamenicom adverbijalne funkcije: **Твган ради вѣшнѣ рѣчнѣ ганѣ Стефанѣ крадѣ и и шѣпина • и властели и людѣе града дѣвровнѣка • хштеѣи и жалѣѣе покрѣпити и потврѣдити старѣ любовь • и признавъ увон шо не нѣже писанѣ**

едноу срѣце вѣтвоваше и потвѣрдише. Iza toga dolaze dalje tačke koje raščlanjaju tekstus. U njima se ponavlja i formula obećanja: И шце се вѣтѣше гѣнь краѣ Стефанъ с правѣмъ срѣцѣмъ любѣти вѣаршвати и вранѣти своимъ силамъ и воинамъ града и прѣдъградѣи и людѣи, te dalje, na početku nove tačke: И шце вѣтѣшеть се гѣнь краѣ да шнь своимъ глаголюи и своимъ властелии хѣше на твои прѣсеши и потвѣрдиети, a posle kraljevog obećanja dolaze obaveze Dubrovčana: И шце вѣтѣшеть се шпѣнна градъ дѣбровнѣка гѣнъ Стефанъ краѣ ако се слычи вѣеме да ви шнь... U tačkama dugih povelja može se, dakle, ponoviti uvodni glagol kako bi se raščlanjavanje učinilo jasnijim.

U dosadašnjem izlaganju prikazali smo osnovni sastav, odnosno raščlanjenost tekstusa i podelu na tačke prema smislu. U prvoj pominjanoj kratkoj povelji pojedine tačke su bile veoma kratke. Sačinjavala ih je pojedinačna složena rečenica. Tačke u dužoj povelji mogu biti i obimnije, kako u pogledu dužine, tako i što se broja rečenica i njihovog sastava tiče, mada većina sledi gore navedenu konstrukciju tačaka kratke povelje. Ako tražimo okosnicu tačke, naći ćemo lance povezanih naporednih složenih rečenica, blokova. Evo te „okosnice“ koja u pomenutoj povelji sledi posle onoga što je prethodno ovde već citirano. Ona je, u stvari, niz kratkih rečenica: И шце вѣтѣшеть се шпѣнна градъ дѣбровнѣка... ако се слычи вѣеме да ви шнь гѣнь краѣ... хотѣлъ доћи с градъ... да не воанъ и да може доћи... а изъ града на свою волю свободну поћи... Sve te sintaksičke celine obrazuju jednu višestruko složenu rečenicu. U ovom sledećem primeru izložene su fundamentalne rečenice gotovo najduže, pola strane duge tačke: и шце се вѣтѣше градъ дѣбровнѣкъ... да гѣна краѣ Стефана... с градъ дѣбровнѣкъ дрѣжати... Оставише и сѣхранѣвше вѣрѣ с чьсть племенѣте наше господи... кралице марѣи сгрѣске... ако вѣ се вѣеме слычило тере гѣгѣ марѣи кралицѣ сгрѣска вѣла с свою власть и... ..ви... искала гѣна краѣ Стефана... а с шнои вѣеме гѣнь краѣ Стефанъ... вѣлъ с дѣбровнѣкъ тѣда се вѣтѣше шпѣнна дѣбровачка... да мѣ да рокъ правъ и подшвнъ какъ до рѣка може шнь гѣнь краѣ Стефанъ поћи излѣсти изъ града дѣбровнѣка гдѣ люво немѣ гвдѣ вѣде... Ако ли вѣ наша гѣгѣ марѣи... како не рѣшнѣ тѣрала искала гѣна краля Стефана... прѣге него ли вѣ шнь вѣзълъ с дѣбровнѣкъ тѣдан шпѣнна и градъ дѣбровнѣкъ да иѣ дрѣжанъ приати с градъ гѣна краля Стефана... (1387 St 87—88). U ovakvom tekstu posle uvodne rečenice slede dve kompleksne složene rečenice za koje je karakteristično prisustvo uslovnih sporednih rečenica.

Dva gornja primera ne predočavaju sve mogućnosti oblikovanja povelje-tekstusa, ali to nam i ne može biti cilj. Sledeći primer ipak veoma podseća na raniju povelju iz 1215. godine. Tu se ne fiksira neki obični ugo-

vor već međunarodno, običajno pravo između dve zemlje, te zato takav tekst dobro ilustruje sličnost između ovakve povelje i zakonskog teksta. Mi smo logičke celine, tj. pojedine tačke, prikupili u posebne paragrafe kombinovane s oznakom tačke u povelji-tekstusu i tako ih donosimo. Rečenice smo mestimično skratili (1387 St 120—1):

§ 1.1. И ако се зчнѣи коня пра • мегѣ дѣвровчани И сръбѣи • да се постави пољвина сѣди дѣвровачкиѣ • а Половина сръбѣѣ • да се прѣд ними прѣ • и да не • поршта дѣвровчанинѣ негова дрѣжина дѣвровчане кои сѣ шнаези. Или кои се нарѣ дѣвровчане з наближенѣѣ | местѣ

§ 1.2. ако ли взѣхутѣ швои сведочѣѣ кои се прѣ • да поставе пољвинѣ дѣвровчанѣ а пољвинѣ сръбѣѣ • а ѡ онехѣи сведокѣ да не вольѣ повеки ниеднѣ

§ 1.3. ако ли ззимаю прѣ саси дѣвровчани • такоге прѣ да се сѣде • како и сръбѣѣ • пољвина сасѣ сѣдин а пољвина дѣвровчанѣ

§ 1.4. И да не позива сръбинѣ • дѣвровчанина на сѣдѣ никамо | тѣмко прѣд шѣези сѣди • такогѣ • и сасинѣ да се прѣ дрѣдѣ шѣемизи сѣдитами. а да се не мѣче прѣдѣ гѣтѣми • | ни прѣдѣ кефалию.

§ 2.1. И ако кои дѣвровчанинѣ кѣли коня • И шногази коня ако зхвати сръбинѣ • или сасинѣ • | и рѣе зкраден ми не • Или гѣшен да се ѡкльѣ дѣвровчанинѣ • како не светѣца шѣомѣзи кобѣю • ни гѣсе ни татѣе • | не га не кѣпнѣ

§ 2.2. ако вѣде драгѣ сръбинѣ • ззети свога кобѣя • Или сасинѣ • що вѣде даль дѣвровчанинѣ за шѣогази коня • | този да мѣ вратѣ а коня личнега да не вольѣ здрѣжати

§ 3.1. И гдѣ стане дѣвровчанинѣ на станѣ • ако вѣде шѣѣ • | прѣге сталь нѣ шѣ(ом)зи станѣ • да не вольѣ сръбинѣ стати шнаези вѣзѣ негова хѣтѣниѣ.

§ 4. и кои годѣ | дѣвровчанинѣ иде... или с тѣгнѣѣ по трѣговеѣѣ (и)ли т... ино... ли како имѣ не внѣѣ законѣ прѣге • | з прѣке гѣе и з цѣа стефана • такози и... да имѣ не законѣ • и що да дѣвровчанинѣ... (с)воѣ иманиѣ • | з вѣрѣ ако мѣ за... (с)рѣинѣ и рѣѣ неси ми даль да рѣѣ дѣвровчанинѣ свошѣѣ вѣроѣѣ. И да ш... шомѣ не даль довитакѣ • | да мѣ плаки (Ovaj „paragraf“ se eventualno može rastaviti na dva dela; novi bi počinjao sa шо.)

§ 5. и кѣде идѣ дѣвровчане поземли гѣт ми с трѣгѣмѣ • гдѣ га звиѣ гѣса • или ако га покѣрадѣ з сѣѣ да имѣ плаки • шѣолинѣ що имѣ ззме гѣса • и що имѣ зкраде • акочи школина не плати да плати гѣпте ми ако имѣ ззме

§ 6. И да не • | намета дѣвровчаномѣ р трѣ говеѣѣ гѣитѣми

§ 7. И конѣ и двѣровчанинѣ забавиницѣ ѡ новшѣ брѣ... тѣзи да зигѣ градѣ и да чѣва ктоли ѡ гостиѣ и несѣ се забавинѣли да имѣ не на квѣи ѡ шо имѣ гѣе.

§ 8. И акоѣе развене дрво двѣровчко ѡ приѣорию./ ѡ вл аднию гѣтвми кон и закоѣ вилѣ за този ѡ праве гпѣе и ѡ цѣа стефана тѣзи закоѣ да еѣтъ и сѣан. Povelja dalje sadrži još četiri odredbena člana. Smatramo da se iz primera može lepo uočiti, kako konstrukcija povelje — tekstusa, tako i njeno slaganje sa zbirkom zakona. Razlika prema zbirci zakona je više u sadržini: kaznenih sankcija ovde dosledno nema, dok ih u zakonskim članovima po pravilu ima, mada nisu obavezni. Veza rečenica u pojedinim „članovima“ i tačkama identična je sa vezom u gornjoj povelji: u pitanju je složena rečenica sa više subordiniranih i koordiniranih rečenica.

U dosadašnjem razmatranju strukture tekstusa nastojali smo da, uz egzemplifikaciju dobro oformljenih delova teksta, prikažemo principe organizovanja te strukture. Logičko-gramatičku okosnicu teksta nije, doduše, uvek moguće tako jasno uočiti kao u primerima koje smo mi ovde navodili. Mi smo ovde analizirali samo jednu vrstu povelja, povelje u najužem smislu reči. O sastavu otpusnih listova već je ranije bilo govora. Tu se, uostalom, radi o tekstovima znatno prostijim po sastavu, odnosno znatno preglednijim (ovo poslednje ukoliko se imaju u vidu pisma). Stoga se mi na takvim tekstovima ovde nećemo zadržavati. Napomenućemo još toliko da ono što smo nazivali ovde tačkama reprezentuje neku vrstu nižih jedinica teksta. Redosled tih nižih jedinica, odnosno poredak unutar njih, određuje logička struktura teksta u celini. A ako je reč o opisivanju izvesnih događaja, onda postaje relevantna i hronologija.

Preveo sa mađarskog
Josip Buljovčić

Laslo Deže

L I T E R A T U R A

- Deže, L. 1962. 1967. *O sintaksise ukrainskih gramot*. Slavica 2. 55—83; 7. 3—26.
Deže, L. 1971. *Tipološka razmatranja* = Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i mađarskog jezika. Novi Sad 1971.
Deže, L. 1972. *Nekatorija asablivasci skladr.azaležnych skazau belaruskich gramat XIV—XV sist.* Belaruskaje i slavjanskaje mevažnaŭstva. Minsk. 1972, 122—131.
St — Stojanović, Lj. *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I. Beograd, 1929.
Starojević, St. *Studija o srpskoj diplomatiji*.

1912. I. Invokacija. Glas SKA 90. 68—113.
1913. II. Intitulacija. III. Inskripcija. IV. Salutacija. Glas SKA 92. 110—209.
1914. V. Arenga (Proemium), VI. Promulgacija (Notifikacija). Glas SKA 94. 192—262.
1920. VII. Intervencija (Peticija), VIII. Ekspozicija (Naracija), IX. Dispozicija. Glas SKA 96. 79—152.
1922. X. Sankcija. Glas SKA 100. 1—48.
1923 a. XI. Koroboracija. XII. Aprekacija. XIII. Potpis. XIV. Dijak, gramatik, notar, kancelar, nomik, logofet. Glas SKA 106. 1—96.
1923. b. XV. Svedoci. Glas SKA 110. 1—25.
1928. XVI. Pečat. XVII. Datiranje. Glas SKA 132. 1—57.
1933. a. XVIII. Kancelarije. XIX. Naredba za pisanje povelja. Glas SKA 156. 41—75.
1933. b. XX. Sastavljanje povelja. XXI. Pisanje povelja. Glas SKA 157. 155—249.
1934. XXII. Nazivi povelja. XXIII. Odnosi raznih momenata pri stvaranju, izvršavanju povelja. Glas SKA 161. 1—53.
1936. XXIV. Utvrđivanje autentičnosti povelja. XXV. O falsifikovanim poveljama. XXVI. Istorija povelja — gubljenje, uništavanje, čuvanje, arhivi. XXVII. Pravna vrednost povelja. XXVIII. Srpske povelje sačuvane u prevodu. Glas SKA 169. 1—120.

S u m m a r y

L a s l o D e ž e

THE TEXTUAL ANALYSIS OF SERBO-CROATIAN DIPLOMAS

The texts of 13th and 14th century Serbo-Croatian diplomas are the object of the analysis. In the first part of the article, a general characterization of these texts is given, comparing them with other types of contemporary texts, especially with the code belonging to the official written language. This is also essential for the reason that some types of diplomas lay down a whole series of international laws.

The linguistic analysis of the diploma texts is the chief aim of the paper, but the way diplomatics analyses these texts is also presented in brief. The basic division of diplomas into three fundamental groups is identical in both ways of analysis, but in the details the different aspects of the respective examinations also manifest themselves.

In the linguistic analysis of the diplomas, the author starts from the sentence block, which is a deep structure category and is expressed on the

surface by complex-compound sentences, or by independent sentences having a close connection between themselves. Diplomas are primarily characterized by complex-compound sentences, but the formation of such sentences sometimes meets obstacles. Anaphoric pronouns and the imperative particle are frequent means of the linking together of independent sentences.

The sentences of diplomas often form a looser connection: a chain of sentences. In the chain of sentences, paragraphs uniting sentences that logically belong together are in the process of taking shape, and these are frequently separated with a capital letter by the scribe.